
KÜRESELLEŞME VE ULUS DEVLET

Çiğdem ERDEM Gazi Üniversitesi*

ÖZET:

Küreselleşme olgusunun tarihini çok eskilerde aramak ve bulmak mümkün. Ancak küreselleşmeyi ideolojisi ile neo-liberalizmle bir anacak olursak, daha yakın bir geçmişe bakmamız gerekir. Özellikle 1980'lerden itibaren küreselleşme olgusu abartısız dünyanın dört bir yanını kasıp kavuran bir etki ile kendisini hissettirmekte. Bu etkinin tüm izlerini de ulus-devlet üzerinde görmek mümkün. Dolayısıyla küreselleşme olgusu ve ulus-devlet arasında gerilimli bir ilişki söz konusu. "Küreselleşme ve Ulus-Devlet" konulu bu çalışma, işte küreselleşmenin ulus-devlet üzerindeki bu kasıp kavurucu etkisi üzerine odaklandı.

Küreselleşme bir süreç, öyle ki içinde bulunduğumuz çağı küreselleşme çağı olarak adlandırmak mümkün. Ancak aşağı yukarı 350 yıllık bir birikime sahip ulus-devletin de küreselleşmenin etkilerine rağmen halen varlığını sürdürdüğü de bilinen bir gerçek. Toplumsal dinamikler, mekânsal zorunluluklar şu an için ulus-devletin varlığını gerektiriyor. Kulağa öyle gelse de, küreselleşme, kendi kendisine oluşturan, evrilen bir süreç değil. Küreselleşme dediğimiz olgu aslında bir küreselleştirme gerçeğini ve dolayısıyla da küreselleştirilenler gerçeğini içinde saklıyor. Bu çalışma, böyle bir anlayışla, küreselleşmenin ulus-devlet üzerindeki yıkıcı ekonomik, sosyal ve siyasal etkilerini ve etkilere karşı yükselen tepkileri ortaya koymayı amaçlıyor.

* Dr., Araştırma Görevlisi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ANAHTAR KELİMELEER: Küreselleşme, ulus-devlet, neo-liberalizm, yerelleşme, çok kültürlölük, vatandaşlık.

GLOBALIZATION and NATION STATE

ABSTRACT:

The concept of globalization can be sought and found in history's old pages. However, should we consider globalization ideology together with neo-liberalism, we need to look at more recent past. Especially after 1980's, globalization phenomenon became efficient with its raging effects all around the world. The traces of this affect can also be found in nation states. Therefore, there is a tense relationship between the concepts of globalization and nation state. This study, titled "Globalization and Nation State", focuses on this very raging effect of globalization on nation states.

Globalization is a process, such that it is possible to name the current era as an Age of Globalization. Yet, it is a fact that nation state with its 350 years of history continues its existence despite the effects of globalization. Social dynamics and spatial difficulties require the existence of nation state for now. Even though it may sound so, globalization is not a self-emerging, and evolving process. This phenomenon what we call globalization in fact conceals the fact of globalization and thereby the fact of the globalized. Under the light of these facts, this paper aims to introduce the destructive economic, social and political effects of globalization on nation state, and the responses to these effects.

KEY WORDS: Globalization, nation state, neo-liberalism, localization, multiculturalism, citizenship.

GİRİŞ

Ulus devlet, feodalitenin tasfiye edildiğı tarihten bu yana dünya üzerinde en yaygın devlet biçimi olmayı, şimdilik sürdürüyor. Şimdilik diyoruz çünkü dünya tarihinde aşağı yukarı 350 yıldan bu yana varlığını sürdürmüş olan ulus-devletin, bir süreden beri bir saldırıyla karşı karşıya olduğu ve bunun sonucunda da ulus-devlet olgusunun sarsılmaya başladığı yolundaki söylemler, her geçen gün daha yüksek bir sesle ve daha fazla kişi tarafından ifade edilir hale gelmiştir.

Söz konusu bu saldırı, küresel cepheden ve farklı kollardan gerçekleştirilmektedir. "Kürselleşme ve Ulus-Devlet" konulu bu çalışma, ulus-devletin maruz kaldığı bu saldırının ekonomik, siyasal ve sosyal boyutlarını serilmeyerek, küreselleşme – ulus-devlet geriliminde, küreselleşmenin ulus-devlet üzerindeki yıkıcı etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Her etkinin beraberinde bir tepki yaratacağı, sosyal bilimler için de geçerli bir fizik kanunudur. Dolayısıyla çalışmada, küreselleşmenin ulus-devlet üzerindeki etkilerinden kaynaklanan sosyal tepkilere de yer verilecektir. Küreselleşme bir olgudur, ister benimseyelim, ister karşı çıkalım içinde yaşadığımız zamana ve aynı zamanda mekâna damgasını vurmuş bir süreçtir. Bu süreci ve olguyu, ideolojisinden, neo-liberalizmden ayrı olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu yüzden söz konusu çalışma, neo-liberalizmin sorgulanmasını da içermektedir.

Ulus-devlet modeli şüphesiz insanlık için aşılmaz, nihai bir form değildir. Kendinden önceki devlet biçimleri gibi, onunda bir evrim geçirmesi ve yerini başka formlara bırakması maddenin tabiatı gereğidir. Ancak bizim iddiamız, küreselleşmenin ve onun ideolojisinin yıkıcı etkilerinin, sadece ulus-devlet için değil, insanlık için de geçerli olduğudur.

Çalışma yöntem olarak, literatür taraması ve belgesel gözleme dayanmaktadır. Yukarıdaki savları ortaya koymak amacıyla çalışma üç ana eksen üzerinde duracaktır: küreselleşme-ulus-devlet gerilimi, küreselleşmenin ulus-devlet üzerindeki olumsuz etkileri ve bu etkilerden kaynaklanan tepkiler.

I-KÜRESELLEŞME – ULUS-DEVLET GERİLİMİ

Ulus-devlet aşağı yukarı üç yüz elli yıldır varlığını sürdürmekte olan bir siyasi yapılanma biçimidir. "Rousseau-Sieyes kuramsal çizgisinde belirginleşen ulus-devlet modeli, Fransız Devrimi ile hayata geçer" (Ağaoğulları, 2006: 356). "Modernitenin büyük yapıtı olan" (Çoşar, 2000: 190), Batı Avrupa merkezli bu oluşum, ilk defa "feodal nitelikteki siyasal düzenden, merkezi devlet yapısına bağlı yeni bir siyasi düzene geçişte kurgulan(mıştır)" (ERÖZDEN, 1997: 10). Ulus-devlet kurgusu, kapitalizmin gelişme sürecindeki belli bir aşamaya denk düşmektedir. Bu aşama, kapitalizmin ortak bir para birimi, ortak bir mal ve emek pazarı ve güvenlik arayışı içerisine girdiği bir aşamadır. Ancak feodal yapılanma ve feodal ölçek, kapitalizmin bu aşamasında ona hem yetmemekte hem de engel olmaktadır. Sonuçta, daha merkezi ve güvenli siyasi yapılanma arayışları, feodalitenin yerini ulus-devlete bırakmasına yol açmıştır.

Üç yüz elli yıllık bir süreç içerisinde, dünyadaki siyasi yapılanmaların büyük bir kısmı ulus-devlete doğru evrilmiştir. Ulus-devlet, sınırları belli olan bir toprak parçası üzerinde 'egemenliğe' sahip olan bir kurumdur. Bu egemenliğin sonucu olarak ulus-devlet, ülkesinde düzeni sağlayabilmek amacıyla meşru şiddet kullanma, vergi toplama, vatandaşlarının geleceğini etkileyecek kararlar alma gibi yetkilerle donatılmıştır.

Ulus-devletin "sınırlarından geçen bilgi, mal, kapital ve insan akımları üzerindeki denetimi" de ulus-egemenliğin bir başka görünümüdür (Tekeli, İlkin, 2000:118).

Ulus-devlet kurgusu belli sınırlar dâhilinde, siyasi iktidarın merkezileşmesi esasına dayanmaktadır. "Daha somut ifade etmek gerekirse; devlet merkezileşerek topluma nüfuz kabiliyetini artırmış; hukukta eşitliği ve ekonomide bütünleşmeyi sağlamaya çalışarak yurttaşlığa sosyal ve siyasal boyutlar katmıştır" (Sarıbay, 1998: 14).

Ancak, 20. yüzyılın hâkim siyasi yapılanma biçimi olarak etkinlik göstermiş olan ulus-devletin, varlığını daha fazla devam ettirip ettiremeyeceği, hatta devam ettirip ettirmediği yönünde bazı soru işaretleri belirmiştir. Kafalardaki bu karışıklığın nedeni, etkinliğini hemen her alanda hissettiren adına küreselleşme denilen sürecin varlığının, ulus-devletin varlığıyla uzlaşamamasıdır. 80'li yıllardan itibaren tüm dünyayı kasıp kavuran küreselleşme sürecinin, ulus-devleti olumsuz yönde etkilediği şeklindeki tartışmalar, gündeme iyiden yerleşmiştir. "Aşınma", "sallanma", "törpüleme", "etkinliğini yitirme" gibi kavramlar, küreselleşme - ulus-devlet ikilisinden bahseden bütün çalışmalarda, neredeyse "anahtar kelime" statüsüne ulaşmıştır. Küreselleşmeden süreç diye bahsetmemizin nedeni, bu oluşumun nihai, kaçınılmaz bir duruma işaret ettiği vurgusundan değil, onun şu an için varlığını hissettiren bir oluşum olmasından kaynaklanmaktadır.

Adına küreselleşme dediğimiz bu süreç, Stuart Hall'ın ifadesiyle, "Amerikalıdır" (Hall, 1995: 71). Başta ABD olmak üzere, gelişmiş diğer ülkelerin başını çektiği bu süreç, kapitalizmin ulaştığı aşama itibariyle, dünyanın yeniden yapılanmasını ifade etmektedir. Bu yapılanmanın etkileri, kendini ekonomik olandan sosyal ve bireysel olana dek pek çok alanda hissettirmektedir. Bu çok genel nitelemeyi açacak olursak, küreselleşme "kapitalist enternasyonaldir" Yani kapitalist sermayenin, "dünyanın her yerinde istediği gibi üretim yapabilme(si), istediği gibi mal ve hizmet sat(ması) ve daha da önemlisi, sıcak para denilen spekülâtif parasını bütün dünyada dolaştırma(sı), en yüksek kar oranı neredeyse, anında oraya ulaşma(sıdır)" (Eroğul, 1999: 48). Sermayenin, paranın, malın ve hizmetlerin serbest dolaşımına karşın, iş gücünün yani emeğin serbest dolaşım hakkına sahip olmaması, küreselleşmenin bir başka boyutudur. Sermayenin serbest dolaşımının sonucu ise, dünyanın bir tek pazar haline dönüştürülmesidir.

Dünyanın tek bir pazar olarak yeniden yapılandırılması sürecinde neo-liberalizm, küreselleşmenin başvurduğu ideolojik araç olmuştur.

Küreselleşmeye bir başlangıç tarihi olarak 80'li yılların başlarının gösterilme nedeni de, aslında küreselleşmenin ideolojik aracı olan neo-liberal akımın, bu yıllarda güç kazanmasından kaynaklanmaktadır. 1980'lerde, ABD'de Reagan'ın İngiltere'de Thatcher'ın başını çektiği neo-liberalizm dalgası, dünyanın batı kıyılarını dövmeye başlamıştır. Neo-liberalizm, kapitalizmin 70'li yıllar boyunca kapitalizmin yaşadığı krizi aşmak için, gene kapitalizm içerisinden geliştirilmiş bir çözümdür. Söz konusu kriz, özellikle II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonraki dönemde "devlet, emek ve sermaye arasında varılan kısmi ve geçici uzlaşma" (Özkazanç, 1997: 29) olan refah devletinin çözülmesinin getirdiği bir krizdir. Batıda yeni toplumsal hareketlerin yükselişi ile sarsıntıya uğrayan refah devletinin bu sarsıntısı, 1970'li yıllarda yaşanan dünya ekonomik bunalımı nedeniyle katlanarak artmıştır. Sonuçta, özünde devletin ekonomik alandaki yükümlülüklerinin mümkün olan en az düzeye indirilmesini ve bunun doğal sonucu olarak da bireyci ahlak anlayışını içeren neo-liberal politikalar, bu krizin aşılmasında bir çare olarak görülmüştür.

Neo-liberalizmin bu yükselişine bir de, 80'lerin sonlarında SSCB ve Doğu Bloku'nun çökmesi de eklenince, solun soluksuzlaştığı bir ortamda neo-liberalizm, adeta "alternatifi olmayan" bir konuma yükselerek, gücünü pekiştirmiştir. Neo-liberalizm dalgası bu tarihten sonra artık dünyanın sadece batı kıyıların dövmekle yetinmeyecektir, küreselleşmeci politikaların dayatılmasıyla dünyanın diğer kıyılarına da ulaşacaktır.

Küreselleşen dünya, neo-liberal politikaların kutsandığı bir dünyadır. Bu kutsama öylesine benimsenmiştir ki, küreselleşmenin dışında kalmak ya da bu sürece eklenememek, daha en başından "kaybedenler" safında kalmak biçiminde algılanmakta/algılatılmaktadır. Kazanma- kaybetme mantığı içerisinde, bir kazananın olduğu her yerde bir de kaybedenin olması doğaldır, ancak burada kimin kazanıp kimin kaybettiği tartışmalıdır.

Burada bizce anlamlı olan bir noktaya daha değinilmesi gerekmektedir. Küreselleşme, kelimenin yapısındaki -eş ekine rağmen hiç de birlikte yapılan bir şey değildir. Türkçe'de -eş eki, birlikte yapılan işler için kullanılır, dertleşme dediğimiz zaman en az iki kişinin "karşılıklı olarak" dertlerini anlatması durumu söz konusudur, güreşme de iki kişiyle, karşılıklı olarak beraberce yapılır, savaşmak da keza öyledir. Eğer biri saldırırken diğeri buna karşılık vermiyorsa, o savaş değildir. Basit bir kelime oyunu gibi görünebilir ama kavramın nasıl algılandığını göstermesi ve kazanan-kaybeden mantığını kurabilmek açısından bu nokta önemlidir.

Çünkü küreselleşme, dünyanın bir yanının doğrularının, dünyanın diğer yanına dayatılmasıdır aslında.

Bu açıdan, “merkez” ve “çevre” ülkeler şeklinde bir ayrıma gidilmesi, küreselleşmenin ne olduğunun doğru anlaşılabilmesi açısından hayati bir önem taşımaktadır. Çünkü küreselleşme sürecinde belirleyici olan özne merkez ülkelerken, belirlenen nesne ise çevre ülkeler olmaktadır. “... dünya ekonomisine ilişkin kararlarda ABD ile birlikte etkili olan ülkeler takımını bir bütün olarak düşünmek ve bu bütünü ‘Merkez’ diye tanımlamak mümkün. Kararları ve koşulları etkileme gücü olmayıp bunlara sadece boyun eğme durumunda kalan ülkeler takımı ise ‘Çevre’yi oluşturuyor” (Kazgan, 2000; 24). Merkez ülkelerle çevre ülkelerin karşılıklı olarak küreselleştikleri bir durum söz konusu değildir. Kazananlar, kaybedenleri küreselleştirmektedir. Bir başka deyişle, küreselleşme söylemi ile ABD’nin öncülüğündeki merkez ülkeler, çevre ülkeleri, küreselleşmenin ekonomi politikası olan “serbest piyasa” ekseninde şekillendirmeye çalışmaktadır. Ancak merkez ülkelere oranla daha geç bir tarihte uluslaşmış bu ülkelerde, devletin ekonomideki işlevlerinin çokluğu bu şekillendirme sürecine bir engel oluşturmaktadır.

Öte yandan küreselleşme sürecini açıklama girişimlerinde, teknoloji kavramına başvurulduğu görülmektedir. Bu görüşe göre, dünyanın küreselleşme sürecine girmiş olmasının nedeni, teknolojik gelişmelerdir. Küreselleşmeyi açıklama girişimi olarak teknoloji gibi, dışardan bakıldığında oldukça masum ve saygın görülebilecek bir kavrama başvurulmasını doğru bulmuyoruz. Bizce bu açıklama tarzı, yukarıdaki örnekte olduğu gibi kazanan kaybeden saflaşmasını örten ve bu yönüyle de hiç de masum olmayan bir yaklaşımdır. Sermayenin enternasyonalleşmesini, teknoloji kavramına başvurarak açıklamak ya safdilliktir, ya da bazı gerçeklerin üzerini örterek, olduğundan daha “doğal”mış gibi göstermeye çalışmaktır. Teknoloji, küreselleşmenin maddi temelini oluşturmaktadır. Ancak, teknoloji bir ruha sahip değildir ve o yüzden, nereye doğru gideceğine kendisi karar veremez (Cangızbay, 1996: 116). Teknoloji ile küreselleşme arasında kurulan ilişkinin doğru kurulmaması, teknolojik gelişmenin kaçınılmaz olduğu varsayımından hareket ederek, sonuçta küreselleşmenin de kaçınılmaz bir şey olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

Bu günkü şartlar altında, kârını mümkün olan en yüksek seviyeye çekmek isteyen sermayenin önünde, aşılması gereken bir büyük engel vardır; ulus-devlet. Her şeyden önce “sınır”ların, “ulusal sınır”ların varlığı, sermayenin kârının önündeki en büyük engeldir. Ayrıca bu ulusal sınırlar içerisindeki ulus-devletlerin kural koyma erkine sahip olmaları da, sermayenin önündeki

bir diğer engeldir (Eroğul, 1999: 49). Bu itibarla küreselleşme, "devlet, toplum ve ekonominin aynı ulusal sınırlar içinde iç içe geçtiği tarihsel kümelenmeyi dönüşüme uğrat(maktadır)" (Habermas, 2001: 203).

II-KÜRESELLEŞMENİN ULUS-DEVLET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Küreselleşme süreci, ulus-devletin "temel varoluş koşullarını ihlal (etmekte)" (Habermas, 2000: 204), dolayısıyla da onun varlığını tehdit etmektedir. Bu tehdit, özellikle devletin ekonomik ve siyasal faaliyet alanının daraltılması şeklinde kendini göstermektedir.

1-Ekonomik Etkiler

Küreselleşmenin ekonomik söylemi, piyasaların bütün müdahalelerden uzak tutularak, tam rekabet şartlarının gerçekleştirildiği bir ortamda, toplam refahın maksimum seviyeye ulaşacağı yönündeki neo-klasik iktisat kuramına dayanmaktadır (Kazgan, 2000: 16). Küreselleşme "evrensel düzeyde serbest piyasa ekonomisine geçiş"i, (Kazgan, 2000: 95), bir başka ifadeyle, dünya ölçeğinde tek bir pazarın kurulmasını hedeflemektedir. Bu hedefe ulaşmak için küreselleşmenin çizdiği rota, ulus-devletlerin dış ticareti koruma politikalarının, devlet tekellerinin olmadığı, malların, hizmetlerin ve sermayenin canının istediği gibi dolaştığı, özelleştirmelerin devletin tek kurtuluş yoluymuş gibi algılandığı bir güzergâhtan geçmektedir. Dolayısıyla dünya ölçeğinde tek bir pazar kurulması yolundaki amacını gerçekleştirmek isteyen küreselleşme, kapitalist zihniyetin ulaştığı son aşamadan başka bir şey değildir.

Anlaşılabacağı üzere, mali piyasaların bütünüyle serbest olduğu böylesi bir durum, ulus-devletlerin piyasalara müdahalesinin kalkması ile gerçekleşecektir. Dolayısıyla, küreselleşen dünyada ulus-devletten beklenen, kendi sınırları içerisindeki ekonomik faaliyet alanını daraltması ya da o çok söylendik ifadeyle, devletin küçültülmesidir. Bu bağlamda, özelleştirme, deregülasyon, pazarın egemenliği gibi kavramlar, 1980'lerden itibaren bu yeni dönemin temel slogan ve uygulamaları olmuştur (Şaylan, 1999: 22). Özelleştirme, gelişmekte olan ülkelerin bozuk ekonomilerinin düzlüğe çıkmasının tek yolu olarak gösterilmiş ve kamuya ait ekonomik kuruluşların yerli/yabancı özel sermayeye devredilmesi yönünde bu ülkeler üzerinde ağır baskılar kurulmuştur. Başta ABD olmak üzere, sanayileşmiş diğer ülkelerin, sanayileşememiş bu ülkeler üzerinde kurdukları bu baskıların ardında, kapitalizmin yeniden yapılanması aranmalıdır (Garay, 46: 1995). Ancak yinede, gelişmekte olan ülkelerdeki genel eğilim, küreselleşme sürecinin dışında kalmamak yönündedir. Çünkü bu ülkeler kamu iktisadi teşebbüslerini özelleştirdikleri, ülkelerinde serbest piyasa ekono-

misini bütün şartları ile tesis ettikleri, bunun için yasalarını yeniden düzenledikleri takdirde, yani ancak küreselleşmeye yönelik politikaları izledikleri takdirde, bir üst aşamaya yani gelişmiş ülke statüsüne kavuşacaklarına inanmakta/inandırılmaktadırlar ki, "küreselleşme kavramı bu yönüyle ideolojiktir" (Geray, 46: 1995).

1980'li yıllardan itibaren güçlenmeye başlayan bu yöndeki görüşler, S.S.C.B.'nin yıkılarak, çift kutuplu dünyanın tek kutuplu hale dönüşmesiyle birlikte, iyice yaygınlık kazanmıştır. "Başlangıçta ekonomide serbestleşme, ihracata dönük büyüme yaftasıyla sunulan yeni dönüşüm, aslında bu tanımı çok aşan bir değişimi ateşle(miş): Ulus-devlet olarak son üç yüzyılı aşan bir sürede dünyaya yayılan ulusların oluşması ve örgütlenme biçimi, giderek aşındırılma ve aşılma sürecine sokul(muştur)" (Kazgan, 2000: 33).

Küreselleşme sürecinin, ulus-devletin ekonomik etkinliğini mümkün olan en asgari seviyeye çekmeye çalışarak törpülemek şeklindeki etkileri, kendini özellikle ulus üstü kurumların faaliyetleriyle belirgin hale getirmektedir. Günümüzde ulus-devletlerin sınırları içerisindeki ekonomik faaliyetleri, ulus üstü kurumlarca yerine getirilir hale gelmiştir. Bu bakımdan, ulus-devletin sınırlarının bir tür "erozyon"a (Habermas, 2000: 194) uğradığını söylemek mümkündür.

Öte yandan, merkez olarak adlandırdığımız, küreselleşmenin itici motoru vazifesini gören (ya da küreselleştirici) gelişmiş ülkeler, çevre ülkeler değilimiz görece az gelişmiş ülkeleri, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda kurulan ve "kapitalist dünya sisteminin tümünü kapsayacak üst yapılar biçiminde örgütlenmiş" (Boratav, 2000: 18) olan Dünya Bankası, IMF, OECD ve GATT gibi ulus üstü kurumların politikaları çerçevesinde, bir türlü görünmeyen "düzlüğe çıkarmaya" çalışmaktadır. Bu örgütler "esas olarak çevre ülkeleriyle metropoller arasındaki eklenme biçimlerini denetleme işlevlerini üstlenmişlerdir" (Boratav, 2000: 19). Merkez ülkeler böylelikle, çevre ülkeler dediğimiz gelişmekte olan ülkelere kendi politikalarını dayatmaktadır. Bunun anlamı, "Devletin etkili bir ekonomik yönetici olma işlevini yitirmeye başlamış"(Tekeli, İlkın, 2000: 120) olmasıdır.

Dış kredi bulmakta güçlük çeken bir çevre ülke, bu krediyi elde edebilmek için, IMF ile destekleme (stand-by) anlaşması yapmakta ve bu anlaşmanın, "şart"larını (Kazgan, 2000: 117) kabul etmektedir. "Örneğin, belli bir ekonomik politika çizgisi izleyen Uluslararası Para Fonu (IMF), bir hükümete borç verme koşulu olarak, kamu harcamalarını kısması,

parasını devalüe etmesi ve refah programlarına verdiği desteği çekmesi konularında ısrar edebilir" (Held, 1995: 195).

Özetle, ulusal ekonomi fikri henüz aşılmamış olsa da, üretimin finansmanı ve diğer ekonomik kaynakların uluslararasılaşması, devletin egemenliğini aşındırmaktadır (Held, 1995: 192). Ulus-devletin ekonomik karar alma süreçleriyle ilgili yetkilerini ulus üstü kurumlara devretmeye başlaması da, ulus-devletin kendi politikalarını belirleyebilmesinde ciddi sıkıntılara yol açarak, ulus-devletin aşındırılmasına neden olmaktadır.

Dünyada küreselleşmeci neo-liberal politikaların yükselişinin Türkiye'ye yansıması, 1980 askeri darbesinden sonra gerçekleşmiştir. Ocak 1980'de IMF ve Dünya Bankası'nın öncülüğünde, devlet kontrolündeki ekonomik yapılanmadan, serbest piyasa ekonomisine dayanan yeni bir ekonomik yapılanmaya geçilmiştir. "Bu model serbest faiz, döviz kuru ve düşük ücret politikalarıyla ihracatın arttırılmasının yanı sıra, kamu harcamalarının kısılmasını, özelleştirmeyi, devletin ekonomiye müdahalesinin azaltılmasını ve dünya pazarlarıyla bütünleşmeyi hedefliyordu" (Özkazanç, 1120). 1983 seçimleriyle iktidara gelen Anavatan Partisi Başkanı Turgut Özal'ın liderliğinde, dünya pazarlarıyla bütünleşme hedefine doğru adımlar atılmaya başlandı. Bu amaçla ilk etapta, yasaların yeniden düzenlenmesi yoluna gidilerek, serbest piyasa ekonomisinin önündeki yasal engeller kaldırıldı. Özelleştirmelere ağırlık verildi.

Özal'lı yıllarla başlayan devletin küçültülmesi, serbest piyasa ekonomisinin hâkim kılınması yönünde küresel sistemle uyum sağlama yolundaki uygulamalar, günümüze dek gelmiştir. Bugün Türkiye'deki iktidara gelme ihtimali bulunan siyasi partilerin tümünün söylemi de bu yöndedir. Bu bakımdan sağ siyaseti benimseyen siyasi partilerle, sol siyaseti benimseyen siyasi partiler arasında bir fark bulunmamaktadır.

Sonuçta, bugün bir ulus-devletin iktisadi bağımsızlığa sahip olması demek, o ulus-devletin ekonomisini ilgilendiren konularda nihai karar alma ve bu kararları uygulayabilme gücüne sahip olması demekse, Türkiye Devleti'nin iktisadi politikada bağımsızlığını kaybettiğini söylemek insafsızlık olmayacaktır her halde. Mevcut durumda, Türkiye ekonomisi Türkiye Devleti'nden ziyade, ulus-üstü kurumlara, IMF'nin yönetimine devredilmiştir.

2-Siyasal-Sosyal Etkiler

Küreselleşmenin ulus-devleti aşındırma sürecinde başvurduğu diğer bir araç, ulus-devletin sınırları dâhilinde karar alma yetkisini daraltmaya yönelik bir başka politika olarak, merkezi otoritenin yetki ve

sorumluluklarının bir kısmının, daha alt yerel birimlere devredilmesidir, yani yerelliğin altının kalın çizgilerle çizilmesidir.

Katılımın artması, demokrasinin gelişmesi, halkın yönetimde söz sahibi olması gibi gerekçelere dayandırılarak, olumlanan yerel yönetimlerin güçlendirilmesi olgusu, bu haliyle madalyonun ancak bir yüzüne işaret etmektedir. Oysa "... demokratikleşmenin önemli bir aracı olarak görülen yerel yönetimlerin yetkilerinin arttırılması ya da yerel yönetim reformu tartışmaları, ... küreselin yerelden beklentileri ile birlikte ele alınmak zorundadır" (Göktürk, 2001: 70).

Küresel güçlerin, yerelden beklentisi, yerel yönetimlerin doğrudan küresel pazarla ilişkilerini sağlamak suretiyle, "ulusal pazar, ulusal sermaye ve emeğe ilişkin ekonomi düzlemindeki işlevleri, yetkileri ve sorumlulukları açısından ulus-devleti, erki en aza indirilmiş bir örgüte dönüş(türebilmektir)" (Kazgan, 2000: 34) Madalyonun diğer yüzü, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ile ulus-devletlerin aşındırılması arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. Bu bakımdan, "uluslararası sermaye(nin) zaman ve mekan sınırlamalarından kurtulma"sını sağlayacak "ekonomik bir birim" (Göktürk, 2001: 67) olarak algılanan yerelin ve yerelleşme politikalarının, sermayenin tek pazar hayaline hizmet eden bir olgu olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Ayrıca, yerelleşme ile demokratikleşme arasında kurulan paralelliğin ne kadar gerçekleri yansıttığı da, üzerinde durulması gereken bir konudur. "Yerelin demokratikleşmeyle ilişkisinin kurulması, mekânın kendisinden değil, yereli oluşturan sosyal ilişkilerden çıkarılmalıdır" (Şengül, 2000: 146). Aksi takdirde yerel olanın sosyal olanla ilişkisini, yani o yerellik içerisindeki sosyal ilişkileri gözden kaçırabiliriz ve yerelliği gerçekleştirme adına, o mekân içerisindeki hiç de demokratik olmayan ilişki biçimlerini güçlendirebiliriz. Dolayısıyla, ulus-devletin geriletmesini yerel demokrasinin güçlenmesi açısından bir fırsat olarak değerlendirmenin, ne kadar gerçeği yansıttığı tartışmalıdır. Katılımın artması, merkezi otoritenin güç ve yetkilerinin yerel olana geçmesi, demokrasinin tabana yayılmasıyla eşdeğer tutulan yerelleşme olgusu her zaman için bu anılanlarla aynı anlama gelmemektedir. "Bu nedenle, yerelleşmeyle demokratikleşmeyi, yereli oluşturan toplumsal ilişkileri tanımlamadan özdeşleştirmek, mekân fetişizmi anlamına gelmektedir" (Şengül, 2000: 146).

Yerel olanın bu şekilde körüklenmesi, beraberinde yereli oluşturan unsurların da ön plana çıkmasına sebep olmaktadır ve burada yerellikle bağlantılı bir başka kavram karşımıza çıkmaktadır; çok kültürlülük. Bu

kavram da tıpkı yerellik gibi, 'demokrasi' ve "çok seslilik" adına olumlanan kavramlardan biridir. Çok kültürlülük kavramı etniklik, din, mezhep, ya da aşiret gibi, insanları "ne"likleri esasında tanımlayan kavramları bağrında beslemektedir. Bu durum, "globalleşmeden yana işleyecek her türlü ideolojik mekanizmanın şiarı" olan, "insan ne olursa olsun ama yeter ki 'ne'liğinden ibaret olsun"la da bağdaşmaktadır. "Ne'liklerin ön plana çıktığı bir dünya, sözde bir çoğulculuk ve çeşit zenginliği görünümü altında, insanların, insan açısından her biri eşit derecede arzı, dolayısıyla hiçbirisi, insan için asli olana açılmayan, bu bakımdan da hepsi hep birlikte insanlığın bir alt katında yer alan kompartımanlara doldurulmuş olduğu bir dünya olacaktır" (Cangızbay, 1996: 123 ,124). Bir ulus-devlet içerisindeki bütün etnik, dini, kültürel farklılıkların, çok kültür-lülük düsturu ile filizlendirilmeye çalışılmasının, o ulus-devleti ne şekilde etkileyeceği sorusunun cevabı da dolayısıyla gayet açıktır.

Çok kültürlülük tartışmalarının gelip dayandığı bir başka kavram ise, ulus-devlet açısından olmazsa olmaz kabilinden önem taşıyan, vatandaşlık bağıdır. Vatandaşlık tartışmalarının odağında, küreselleşme sürecinde artan toplumsal hareketliliğin vatandaş - ulus-devlet ilişkisi üzerindeki etkilerinin araştırılması yatmaktadır (İçduygu, Keyman, 2000: 178).

Vatandaş kavramı ve vatandaşlık bağı, ulus-devletin en büyük siyasi projelerinden biri olarak, ulus-devleti tanımlamada büyük önem taşımaktadır. Eğer ulus-devleti bir bina olarak düşünecek olursak, vatandaşlık bağı, ulus-devlet binasını taşıyan temel direklerden biridir. Küreselleşme ile birlikte vatandaşlık bağının, bu önemli direğin yerinden oynatılmaya çalışılmasının nedeni de budur.

Vatandaşlık, ulus-devletin sınırları içerisindeki tüm farklı kimliklerin bir potada, vatandaşlık bağı çerçevesinde eritilerek, o ulus-devletin sınırları dâhilinde yaşamakta olan herkesin din, dil, ırk, cinsiyet, mezhep farkı gözetilmeksizin, yani insanların ne'liklerine bakılmaksızın o ulus-devlete karşı sorumlu, ama aynı zamanda o ulus-devletin de kendisine karşı sorumlu olduğu bir ilişki biçimidir, insanın ne'liğinden ziyade insan olması temelinde değer verildiği bir durumdur, bir tür üst kimliktir.

Ancak, küreselleşme ile birlikte bu üst kimliğin, törpülendiğini görmekteyiz. Her şeyden önce "sınır" kavramının kendisinin tartışılır hale gelmesi, "vatandaşlığın temellerini, tamamen çökertmese de, aşındıracak bir tarzda değiştiren çeşitli yönlerde zayıflatmaktadır" (Falk, 2001: 204). Her ulus-devletin Türk Vatandaşı, Alman Vatandaşı, Çin Vatandaşı gibi, bizzat kendi adını taşıyan vatandaşının olduğu ve bir ulus-devlet vatandaşını diğer ulus-devletin vatandaşından ayıran şey "sı-

nır"lar, uluslararası sınırlar olduğuna göre, gerçekten de sınır kavramının belirsizleştiği bir ortamda, "sınır"la doğrudan ilişkili vatandaş kavramı da netliğini yitirmektedir.

Öte yandan eğer vatandaşlığı, yukarıda da ifade edildiği üzere, kişinin kendisinde gördüğü ne'liğine dayanan sıfatları bir tarafa attığı bir üst kimlik olarak kabul edecek olursak, küreselleşme ile birlikte bu üst kimliği oluşturan ve bir zamanlar bir tarafa atılmış ya da tamamen atılamasa bile atılması için çaba gösterilmiş ve bu konuda belli bir yolun da kat edilmiş olduğu alt kimlikler, adeta ısıtılıp tekrar ulus-devletin karşısına çıkarılmaktadır. Bura da tam da işaret etmek istediğimiz şey, milli kimlik denilen şeyin, çok kültürlülük, çok seslilik, demokrasi çığırtıları arasında bastırılmaya çalışıldığıdır. En basitinden, bugün dünya çapında gelişmekte olan azınlıkların korunması siyaseti, açıktır ki ulusal devletleri zayıflatma siyasetine hizmet eden yaklaşımlardır (Eroğul, 1999: 50).

Küreselleşmenin ulus üzerindeki etkilerini değerlendiren Sarıbay'a göre, "ulus-devleti krize maruz bırakan bir olgu olarak küreselleşme, esasen ulus'un mahiyetini değiştir(erek)", onu "postmodern uluslaşma" sürecine sokmuştur. Bu post-modern uluslaşmanın nirengi noktalarından birisi, ulusun kendi içerisinde aslında her zaman var olmuş olan ancak, ulusçulukla "sabit"leştirilen "kültürel ve sosyal farklı(ğın)/heterojenli(ğın)" bu sabitliğinin bozulması olmuştur (Sarıbay, 1998: 18, 9).

Küreselleşmenin vatandaşlık bağıni gevşeten bir başka yüzüne ise, vatandaşlığın bir başka tanımından yola çıkılarak ulaşılabilir. Vatandaşlık bağı, kişinin hem haklarını hem de devlete karşı görevlerini kendinde toplayan, çift yönlü bir bağıdır. "Bir boyutuyla vatandaşlık devletin koruma yükümlülüklerinden faydalanma ve ferdin belli bir devlete bağlılık görevi dahil, tam üyelik haklarını garanti altına alma aracıdır" (Falk, 2001: 204). Bu itibarla ulus-devlet vatandaşını koruyucu bütün tedbirleri almak durumundadır. Söz konusu koruyucu tedbirler arasında, sosyal refah devletini gerçekleştirmeye yönelik politikalar da şüphesiz önemli bir yer tutmaktadır.

Ancak küreselleşme sürecine paralel giden ulus-devletin "özerklik kaybı, başka şeylerin yanı sıra, devletin kendi vatandaşlarını öteki aktörler tarafından alınan kararların ya da kendi sınırları dışında oluşan süreçlerin dolaylı etkilerine karşı yeterli biçimde korumak için artık kendi güçlerine dayanamayacağı anlamına geliyor" (Habermas, 2000: 205). "Öteki aktörlerin", ulus-devletten sosyal refah devleti olmayı gerektiren politikalardan vazgeçme ve bu tür görevleri özel kurumlara devretme yönündeki talepleri, sosyal refah devletinin çözülmesi, yani ulus-devletin vatandaşlarına

karşı olan görevlerini yerine getirememesi demektir. Bunun bir başka anlamı da bireyin ön plana çıkartılarak, yine vatandaş kavramının zedelenmesi demektir. Aslında bu durum neo-liberalizmin ahlak anlayışını yansıtmaktadır. Bu bakımdan, "küreselleşme(nin) ulus-devletin vatandaşları üzerindeki yönetme ve yönlendirme yetkilerinin sürekli olarak azalması ile bir arada yürü(düğünü)" söyleyebiliriz (Aren, 1999: 6).

Öte yandan, ulus aşırı örgütlenme biçimlerinden biri olan sivil toplum örgütlerinin de, vatandaşlığı ulus aşırı bir boyuta taşımak suretiyle, vatandaşlık bağını olumsuz yönde etkilediği yolunda eleştiriler gündeme getirilmektedir. Richard Falk, "tepeden küreselleşme"ye karşı, "aşağıdan küreselleşme"yi ortaya koyan güçler olarak tanımladığı sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinde, "vatandaşlığın zayıfladığına dair fazla delil ya da bir küresel toplumun oluşumuna eşlik eden yeni bir ulus aşırı vatandaşlığın ilk aşamalarını" gördüğünü ifade etmektedir (Falk, 2001: 217).

Küreselleşme süreci, ulus-devletin olmazsa olmaz koşulu ilan ettiğimiz vatandaşlık kavramına karşı olan parçalayıcı etkisini, tezat biçimde, hem yerel unsurları vatandaşlık bağını zedeleyecek ölçüde körükleyerek, hem de belli bir ulusun vatandaşı olmayı azımsamak şeklinde kendisini ifade eden, ulus-üstü düzeyde göstermektedir. Burada kastettiğimiz, "küresel vatandaşlık", "dünya yurttaşlığı" gibi kavramlar etrafında gelişen tartışmalardır. Küresel vatandaşlık kavramı, küresel kültür etrafında örülmüş bir kavramdır. Ancak burada sorulması gereken soru, küresel kültür denen bir şey gerçekten var mı, var olabilir mi olmalıdır. Dünya yurttaşlığı, henüz söylem bazında duran ve çok da itibar görmeyen bir kavramdır. Aslında bu kavram da, küreselleşen dünyada sınırların belirsizliği ile alakalıdır. Ama her halükârda, ulus-devlet vatandaşlığının reddine dayanması açısından önemlidir. Ayrıca bir dünya vatandaşlığının varlığı, mekânı ve egemenlik alanı bütün dünya olan, tek bir ülkeye/güce işaret ediyor olamaz mı? O sebeple bu olgunun da göz ardı edilememesi gerekir.

Küreselleşme sürecinin vatandaşlık bağı üzerindeki etkilerine Türkiye özelinde baktığımızda karşımıza çıkan en somut örnek, "Kürt hareketi, İslami hareket ve Alevi hareketi gibi siyasi-kültürel kimliklerin yükselişleri çerçevesinde ortaya atılan 'anayasal vatandaşlık' kavramı" etrafında yaşanan tartışmalarla ilgilidir (İçduygu, Keyman, 2000: 179). Anayasal vatandaşlık kavramı, özellikle 1980'li yıllardan itibaren, "daha önce özel kimlik alanları olarak görülen etnisite, din ve inanç gibi kimlik unsurlarının", "kamusal alana" taşınmasını, ve bu "toplumsal kimliklerin ... siyasal ve toplumsal olarak tanınma uğraşları"nı karşılayan bir kav-

ram olarak, Türkiye’de vatandaşlık tartışmaları içerisinde kendisine bir yer bulmuştur (İçduygu, Keyman, 2000: 185). Buna göre, bir ulus-devlete “anayasal vatandaşlık”la bağlanan bir kimse, anayasadan kaynaklanan bir hakla, ulusal kimlikten farklı olan etnik, dinsel ve inanca yönelik “kimliğini”, ulus-devlet içerisinde yaşatabilecek ve bu ulusal kimlikten farklı olan kimliğini toplumsal ve siyasal olarak geliştirebilmesi için gerekli olan korumayı da elde edebilecektir.

Anlaşılabacağı üzere, farklılıkların ön plana çıkarılması ve korunması çerçevesinde değerlendirilebilecek olan bu kavram, aslında çok kültür-lülük tartışmasının bir yansımasıdır. Burada önemli olan, bu farklılıklarla birlikte, ulus-devlet kimliğinin, yani vatandaş kimliğinin korunup korunamayacağıdır. Yine burada önemli olan, ne tür özelliklerin/belirlenmişliklerin “kimliği” oluşturan “farklılık” olarak nitelendirilebileceği, örneğin 8 yaşına gelen erkek çocuklarının 18 yaşına kadar kapalı bir mekânda toplumun bütün üyelerinden tecrit edilmiş bir şekilde yaşamasını, kimliklerinin bir parçası olarak görüp bunu bir farklılık olarak sunan bir grubun bu farklılığının, koruma altına alınıp alınmayacağı, yani farklılıkların “nereye kadar” ayrıştırılabileceğidir.

Bu yönüyle küreselleşme, “modernitenin gerek siyasal, toplumsal ve iktisadi kurumlar için gerekse birey için temin ettiği ‘kesinlik’, ‘belirlilik’ halinin çözül(düğü)”, bir “karmaşa” halini ifade etmektedir. Sonuç olarak, küreselleşmenin, “modernitenin ulusal boyuta verdiği ayrıcalıklı konumu sarstığı, zaman mekan ilişkilerinin global-yerel etkileşim ağında kurulmasına yol açtığı ve kimlik/fark taleplerinin kamusal alana taşınmasına uygun bir zemin hazırladığı sürece devlet-toplum ilişkilerinin karmaşıklaşmasına ve çok boyutlu bir nitelik kazanmasına ve bu bağlamda toplumu devlet egemenliği ve tek bir kimlik temelinde yönetme mantığının/felsefesinin bir ‘meşruluk krizi’ ile karşı karşıya kalmasına neden ol(duğu)” söylenebilir (İçduygu, Keyman, 2000: 171-172).

III- TEPKİLER

Ulus-devlet, gerek ekonomik gerek sosyo-kültürel pek çok işlevi yerine getiren, getirmesi gereken bir kurumdur. “Bunun başında etnik ya da dinsel kimliği ne olursa olsun, vatandaşlara olanaklar ölçüsünde diğer ülkelerin saldırısına karşı güvenlik; içeride bireylerin, toplumsal sınıfların ya da etnik-dinsel alt grupların birbirleri karşısında hukuksal eşitlik, adalet ve güvenlik sağlaması gelir.” Ayrıca ulus-devletin, “ekonominin büyümesini gerçekleştirecek ortamı yaratmak, hatta buna katkı yapmak; ekonomik yaşamı yürüten mübadeleleri ve hesapları kolaylaştırmak ve kesinleştirmek için pazar arzını ve para kurumlarını düzenle-

mek, bu bağlamda makro istikrarı sağlamak; gerekli hukuk çerçevesini yürürlükte tutmak; sosyal devlet kimliğini benimsediği ölçüde vatandaşlarının çalışma olanaklarını ve asgari refahını, eğitim, kültür ve sağlık düzeyinin yükselmesini güvence altına almak”(Kazgan, 2000: 244) gibi ekonomik ve sosyal işlevleri de vardır.

Ancak, yukarıda da belirtildiği üzere, küreselleşme süreci ulus-devletin bu işlevlerini büyük ölçüde daraltmış durumda, en azından bunun için çaba sarf etmekte, bunu hedeflemekte. Buna karşılık “devlet küreselleşmenin ters sınırsal etkilerine karşı pek fazla tepki göstere(miyor), çünkü devletin kendisi çoğu zaman küreselleştirici elitin öncelikli denetimi altında olup onun taleplerine cevap veriyor” (Falk, 2001: 213).

Kazananlar safında yer almak için küresel güçlerle ve onların politikalarıyla eklemlenen, gelişmekte olan çevre ülkeler, bu politikalar sonucunda, her geçen gün daha da işlevsizleşerek, yoksulluğun, gelir dağılımı uçurumunun arttığı ülkelerinde, her geçen gün vatandaşlarını daha da “sahipsiz”, deyim yerindeyse “ortada” bırakmaktalar. Karmakarışık ilişki biçimlerinin gündeme geldiği ulusal sınırlar içerisinde, ulus-devletin vatandaşları ulus-devletin korumasından mahrum kalmış durumda. Bu süreçten etkilenen insan toplulukları bilinçli ya da bilinçsiz ama genelde bilinçsiz bir biçimde bu etkiye karşı bir tepki gösteriyor. Dayanışma olgusu etrafında şekillenen bu tepki, “ilerici değil, gerici bir karşı çıkış” (Eroğul, 1999: 50) olarak, etnikliğin ve dinselliğin fanatikleşmesi biçiminde kendini gösteriyor.

“Eğer ulusal pazar yerini uluslar arası pazara bırakıyorsa, ulus-devlet vatandaşının refahını sağlayacak işlevleri yerine getiremiyorsa, aksine uluslararası sermayenin işlerini yürüten bir ‘büro’ya dönüyorsa, buna (ulus-devlete) bağlı olmanın bir anlamı kalmıyor. İşlevini yitiren devlet yapıştırıcı olma özelliğini de yitiriyor... (ve) alt-kimlik bir grup dayanışması yaratma ihtiyacıyla ön plana çık(ıyor)” (Kazgan, 2000: 244). Küreselleşmeye karşı geliştirilen bu tepkiyi, “dışlayıcı milli kimlik anlayışı”nın canlandırılması biçiminde tanımlamak da mümkün (Falk, 2001: 205).

Küreselleşmenin ulus-devletten beklentileri sonucunda, “ulus-devletin ve özellikle sosyal devletin korumasından yoksun kalan yığınlar, sığınacak bir takım ideolojiler aramaktadırlar. Din de, böyle teselli edici, giderek zorlaşan bir dünyada yaşamı manen kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır” (Eroğul, 1996: 50).

Türkiye örneğinde küreselleşmeye tepkiler bağlamında, dinsel dayanışmacılığın artışı yönünde İslamcı akımların ve İslamcı siyasetin güç-

lenmesini örnek olarak gösterebiliriz. Dini bir söylemi benimseyen Refah Partisi'nin, 1990'lı yıllarda toplum tabanında kazandığı destek, Türkiye'de benimsenen küreselleşmeci politikaların toplum üzerindeki etkilerine karşı, toplumun gösterdiği bir tepki olarak değerlendirilebilir.

1980 askeri darbesinin ardından, ordu eliyle yeniden düzenlenen siyasi yapılanmada, ülkedeki bütün siyasi partilerin söylemleri benzeşmeye başlamıştı. "Kürt sorununu siyasal değil askeri olarak görmekten, piyasaya ve özelleştirmeye tapınmaya, Avrupa Topluluğu'na girmekten, yabancı sermayeye olan inanca kadar belli başlı konularda hemen her parti özde aynı şeyi savunuyor(du). Tamda onun içindir ki, zaten son yıllarda imaj ve biçim seçim kampanyalarında en ön planda tutulan şeydi. Örneğin Mesut Yılmaz, 1991 seçimlerinde 'genç ve dinamik' olduğu için oy istemekteydi" (Karaömerlioğlu, 1995: 64, 65). Sağ ve sol partilerin aralarındaki farkların neredeyse kalktığı ve kullandıkları ortak söylemin inandırıcılığının kalmadığı bir ortamda, İslamcı bir siyaset izleyen Refah Partisi yıldızı parlayan parti oldu. Daha doğrusu, küreselleşmeci neo-liberal söylemin bütün argümanlarını benimseyen sağ/sol partilerin bu tek tipleşmesi karşısında, "adil düzen" alternatififiyle çıkan Refah Partisi, "bir anlamda düzene muhalif yegane hareket pozisyonuna düştü" (Karaömerlioğlu, 1995: 65). Neo-liberal politikaların titizlikle uygulanmaya çalışılarak küreselleşme sürecinin dışına çıkılmaması için gösterilen gayretler sonucunda, bir üst kategori olarak kabul edilen gelişmiş ülke standartlarına ulaşmak şöyle dursun, iyiden iyiye yoksullaşan kitleler için "adil düzen" cazip bir alternatifmiş gibi görünmekteydi.

Küreselleşmeci politikaların uygulanmasının yarattığı güvensizlik, belirsizlik ortamında, dayanışma kavramı temelinde ve etrafında toplumun bu tür dini siyaset ve akımlara göz kırmasının yanında, bizzat devlet bunu körüklemiştir. Şöyle ki, askeri darbe ardından yeniden düzenlenen siyasi ortamda, solun her bakımdan etkisizleştirilmesi çerçevesinde, devlet yükselen yeni bir değer olarak dini sunmuş, en azından bunun için özel gayret sarf etmiştir.

Sonuçta, "Türk siyasetindeki parçalanmışlık ve hem merkez sağın hem de merkez sol partilerin neo-liberal ekonomik yapılanma sürecinin olumsuz toplumsal sonuçlarına çözüm bulmadaki yetersizlikleri nedeniyle 1995 seçimlerinin galibi Refah Partisi ol(muştur)" (Başkan, 2000: 275).

Türkiye'de sadece İslamcı siyaset değil, cemaatlar ve tarikatlar gibi İslamcı akımlar da, 80 sonrası dönemde büyük gelişmeler kaydetmiştir. Tarikatların 1980'lerden itibaren Türk ekonomisine yön veren serbest ticaret anlayışının bütün olanaklarını kullandıkları ve ekonomik alanda kü-

çümsenemeyecek bir güce ulaştıkları bilinen bir gerçektir. "Serbest piyasa ekonomisine dayalı ekonomik modelin avantajlarını kullan(arak)... Bankacılıktan, sigortacılığa kadar geniş bir alanda yatırımlarda bulunan Fethullah Gülen Cemaati, bunun en güzel örneklerindendir" (Başkan, 2000: 276). Toplumda, hatta medyada ve siyaset camiasında büyük destek gören Gülen Cemaati, Türkiye'nin küreselleşme sürecinde düştüğü toplumsal bunalımdan, güçlenen bir siyasi akım olarak çıkmıştır.

Daha akılda kalıcı olması bakımından, kamuoyunu meşgul eden Hizbullah örgütünün vahşeti, Türkiye'de 80 sorası dönemde görülen İslami akımların yükselişine gösterilebilecek bir başka örnektir.

Türkiye'de küreselleşmeye bir başka tepki ise, mikro-milliyetçiliğin ortaya çıkması şeklinde kendisini göstermiştir. Bu tür bir mikro milliyetçiliğin en belirgin örneği ise, şüphesiz ülkenin Güneydoğu bölgesinde yaşanan Kürt milliyetçiliğinin yükselişidir. Bu bölgedeki hareketlenmenin de İslami akımların ve İslami siyasetin toplumda kazandığı itibarın artmasına paralel olarak, yine 1980 sonrası dönemde yoğunluk kazandığı görülmektedir. Milliyetçilik de, tıpkı din gibi "bireye yeni bir birliklik" (Ayata, 1999: 65) sunmaktadır.

Bir bakıma, milliyetçiliğin ve dinin, küreselleşmenin kısılcındaki ulus-devletin içinde bulunduğu kaotik ortamda, insanlara bir ütopya sunduğunu söyleyebiliriz. Sadece kendinden olanları kapsayan, insanı her yönüyle sarıp sarmalayan, bozulmazlık iksirinden içmiş, dolayısıyla "güvenlik" vadeden, karmaşadan uzak bir ütopya. Ancak, ütopyaların anti-ütopyaları da içinde barındırdığı da bir gerçektir.

SONUÇ

Küreselleşme çağı olarak da adlandırılan içinde yaşadığımız zaman dilimi, halen daha ulus-devletlerin varlığını sürdürdüğü bir çağdır. 350 yıl önce, kapitalizmin geldiği aşamada ihtiyaç duyduğu ulus-devlet ölçeği, artık çağımızın kapitalizmine dar gelir olmuştur. Bunun neticesinde de kabına sığmayan sermaye daha büyük mekânlara ulaşmayı istemektedir. Daha çok kâr anlamına gelen daha büyük mekânlara açılma hevesinin önündeki engel olan ulus-devlet olgusu, bu sebeple her geçen gün biraz daha aşındırılmaya çalışılmakta, adeta modası geçmiş muamelesi görmektedir.

Ulus-devletlerin kendi ülkeleri ve vatandaşları üzerinde karar alma güçlerini kaybetmeye başlamış, hatta yer yer tamamıyla kaybetmiş olmaları, ulus-devletlerin egemenlikleri konusunda ciddi şüphelere yol açmaktadır. Küreselleşme süreciyle birlikte, ulus-devletler eğer egemen-

liklerini kaybetmiyorlarsa, o zaman 'egemenlik' anlam değiştiriyor demektir. Bu yeni egemenlik anlayışı ulus-devletlerin sorumluluk ve denetleme yetkilerinin eski netliğini yitirdiği bir çizgiyi ifade etmektedir.

Bu yeni çizgi dâhilinde, ulus-devletler ulusal sınırları içerisinde, ekonomi alanından hızla uzaklaştırılmaya çalışılmakta, ulus-devletin ekonomisini düzenleme yetkisi, yerli yabancı özel sermayenin tekeline, uluslararası kuruluşların iradesine bırakılmaktadır. Artık ulus-devletler "gece bekçiliği" görevini "bile" kaybetmişlerdir. Küreselleşme sürecinde ulus-devletten istenen işsiz güçsüz bir seyirci, daha doğrusu bir küreselleşme taraftarı olmasıdır.

Ulus-devletler yalnızca ekonomik kararların alınmasında değil, ülke vatandaşlarını yakından ilgilendiren sosyal ve siyasal kararların alınmasında da devre dışı bırakılmaya çalışılmaktadır. Bunun sonucunda yerellik, çok kültürlülük gibi yeni değerler yükselmekte ve bu da ulus-devletin olmazsa olmaz koşulu olarak gördüğümüz vatandaşlık bağıni zayıflatmaktadır.

Küreselleşme politikaları ile ulus-devletin korumasından çıkan, vatandaşlık bağı zayıflamış insan grupları, kendilerine yeni dayanak noktaları aramakta ve bu da kökten dinci akımları, mikro milliyetçilikleri kamçulamaktadır.

Yukarıda da işlenen bu döngünün ulus-devleti olumsuz yönde etkilediği aşîkârdır. Ancak, ulus-devletlerin egemenlik alanlarındaki bu belirsizliğe ve küreselleşmenin bütün etkilerine rağmen ulus-devletler halen daha ayaktadır. Aslında ulus-devletin bu durumu, bir hastalığı iyi etmek için insan vücuduna şırınga edilen, gücü azaltılmış mikroplara benzetilebilir. Burada iyi edilecek hastalık, kapitalist sermayenin hastalığıdır. Hastalıklı vücuda hiçbir değişikliğe maruz kalmayan güçlü kuvvetli mikrop şırınga etmek, hastayı olduğundan da beter hasta ederken, mikrobun gücünün mikrobunu yok etmeyecek ölçüde kırılarak vücuda şırınga edilmesi, hastayı iyileştirip ayağa kalkmasına yol açacaktır. Buradan hareket ederek, bize göre küreselleşmenin "şu anda" yapmaya çalıştığı şey, ulus-devletin etkinliğini yitirmiş bir hukuki birim olarak varlığını devam ettirmesini sağlamaktır; var olan ama etkin olamayan, bir ulus-devlet modeli.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, (2006), **Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği** (Ankara, İmge Yayınevi).
- AREN, Sadun. (1999), "Küreselleşme ve Avrupa Birliği," **Marksizm ve Gelecek**, 15: 5-8.
- AYATA, Sencer (1999), "Toplumbilim Açısından Küreselleşme," KANSU, Işık (der.),
- Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme** (Ankara: Gül Dikeni Yayınları): 60-71.
- BAŞKAN, Filiz (2000), "Küreselleşme, Sivil Toplum Ve Fethullah Gülen," KEYMAN, E. Fuat /
- SARIBAY, A. Yaşar (der.), **Global Yerel Eksende Türkiye** (İstanbul: Alfa Yayınları): 273-293.
- BORATAV, Korkut (2000), "Emperyalizm mi? Küreselleşme Mi?," TONAK, E. Ahmet (der.),
- Küreselleşme** (Ankara:İmge Yayınevi): 15-25.
- CANGIZBAY, Kadir. (1996), **Komprador Rejiminin Anatomisi** (Ankara: Öteki Yayınevi, 1. Baskı)
- ÇOŞAR, Simten (2000), "Küreselin Neo-Liberal Görüntüleri: Tarihin Sonu Mu?," KEYMAN, E.
- Fuat SARIBAY, A. Yaşar (der.), **Global Yerel Eksende Türkiye** (İstanbul: Alfa Yayınları): 189- 212.
- EROĞUL, Cem (1999), "Ulus-Devlet ve Küreselleşme," KANSU, Işık (der.), **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme** (Ankara: Gül Dikeni Yayınları): 47-59.
- ERÖZDEN, Ozan.(1997), **Ulus-Devlet** (Ankara: Dost Yayınevi, 1.Baskı)
- FALK, Richard. (2001), **Yırtıcı Küreselleşme** (İstanbul:Küre Yayınları, 1. Baskı) (Çev.:Ali ÇAPÇI).
- GERAY, Haluk. (1995), "Küreselleşme ve Masaüstü Sömürgecilik," **Mürekkep**, 95 / 3-4: 33-48.
- GÖKTÜRK, Atilla. (2001), "Kent ve Değişimi Üzerine," **Bilim ve Siyaset**, 1/2: 66-71.
- HABERMAS, Jürgen. (2000), "Avrupa Ulus-Devleti ve Küreselleşme Tazyikleri," **Mürekkep**, 4:202-215. (Çev.: Alev ÖZKAZANÇ).
- HALL, Stuart. (1995), "Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik", **Mürekkep**, 95/ 3-4: 68-77. (Çev.:S. Hakan TUCEL).

- HELD, David (1995), "Globalleşme ve Yerelleşme," HALL, Stuart / JACQUES, Martin (der.), **Yeni Zamanlar** (İstanbul: Ayrıntı Yayınları): 189-222.
- İÇDUYGU, Ahmet / KEYMAN, E. Fuat (2000), "Globalleşme Anayasallık ve Türkiye'de Vatandaşlık Tartışmaları," KEYMAN, E. Fuat SARIBAY, A. Yaşar (der.), **Global Yerel Eksende Türkiye** (İstanbul: Alfa Yayınları):172-187.
- KARAÖMERLİOĞLU, M. Asım.(1995), "Globalizm ve Türkiye'de İslam," **Mürekkep**, 95/3-4: 33-48.
- KAZGAN, Gülten. (2000), **Küreselleşme ve Ulus-Devlet** (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı)
- ÖZKAZANÇ, Alev. (1997), "Refah Devletinden Yeni Sağa: Siyasi İktidar Tarzında Dönüşümler," **Mürekkep**, 97 / 7: 21-37.
- ÖZKAZANÇ, Alev , "Türkiye'de Yeni Sağ," **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, 15: 1218-1224.
- SARIBAY, Ali Yaşar (1998), "Küreselleşme Postmodern Uluslaşma ve İslam," KEYMAN, E. Fuat /
- SARIBAY, Ali Yaşar (der.), **Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam** (Ankara: Vadi Yayınları): 14-33.
- ŞAYLAN, Gencay (1999), "Küreselleşmenin Gelişimi," KANSU, Işık (der.), **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme** (Ankara: Gül Dikeni Yayınları): 13-24.
- ŞENGÜL, Tarık (2000), "Siyaset ve Mekansal Ölçek Sorunu: Yerelci Stratejilerin Bir Eleştirisi," TONAK, E. Ahmet (der.), **Küreselleşme** (Ankara: İmge Yayınevi):111-158.
- TEKELİ, İlhan / İLKİN, Selim (2000), "Küreselleşme Ulus-Devlet Etkileşimi Bağlamında AB -Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması," **Doğu-Batı** (Cilt 3, Sayı10): 113-137.